

СТАНОВЛЕННЯ ДОГОВІРНОЇ ТЕОРІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

УДК 347.9

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя характеризується позитивною динамікою досліджень проблем та перспектив процесуального права. У сучасних умовах судової реформи увагу науковців привертають тенденції до уніфікації й диференціації процесуального права та судочинства в цивільних, господарських та адміністративних справах. Інтерес до процесуальної науки серед представників вітчизняних наукових шкіл та безперервне, а подекуди й безсистемне, реформування судової системи, стало відправною точкою для зміни сучасних підходів до здавалось б сталої процесуальної доктрини. За лаштунками наукових розвідок представників національної процесуальної школи тривалий час залишалася теорія процесуального договору. Донедавна вітчизняна процесуальна наука не розглядала за необхідне дослідити можливість застосування на практиці договірної конструкції для регулювання процесуальних відносин. І хоча законодавство закріплює право осіб, які беруть участь у справі, домовитися про вчинення тих чи інших процесуальних дій (про обрання підсудності у справах про розірвання шлюбу (ч.2 ст.110 ЦПК України), про залучення експерта у справі (ч.2 ст. 143 ЦПК України), проте в судовій практиці, окрім мирової та третейської (арбітражної) угод, договірні конструкції фактично не використовуються. Такий стан речей, в свою чергу, створює перешкоди у реалізації можливості учасників процесу самостійно, на власний розсуд, визначати юридично значимі умови здійснення процесуальних прав та свобод.

Водночас порушуючи питання про необхідність та перспективність наукової розвідки загальнотеоретичної проблематики процесуально-договірної форми регулювання відносин у вітчизняній доктрині, науковці досить обережно підступаються до

об'єкта дослідження. На сьогодні залишаються відкритими питання щодо загального розуміння процесуального договору (чи то угоди, домовленості) як можливо єдиного, універсального для адміністративного, господарського та цивільного процесуального права категорію; характерних ознак процесуального договору; суб'єктного складу процесуального договору з врахуванням здатності та можливості особи до укладення такого договору; особливості укладення, зміни та припинення дії договору в цивільному процесі, можливості оспорування його умов тощо.

Метою запропонованого дослідження є розкриття тенденції до розширення диспозитивних засад регулювання процесуальних відносин у цивільному судочинстві України, з можливістю виходу на їх подальше законодавче регулювання та доктринальну розробку правової конструкції договору в цивільному процесуальному праві України.

Аналіз останніх досліджень. Тенденція активних теоретичних напрацювань та розробки оптимально прикладної концепції процесуальних договорів прослідковується в працях представників іноземних процесуальних шкіл (Г. Баумгертель, Г.Борн, Г.Вагнер, Катрін Елізабет Лі, М.Єлісеєв, С.Курочкін, М.Рожкова, Г.Шидермайр та інші). Натомість огляд вітчизняної наукової літератури щодо контрактуалізації цивілістичного процесу дозволяє стверджувати, що за останні роки дослідженню категорії процесуального договору безпосередньо присвячені лише поодинокі наукові статті Д.Притики, Ю.Притики, О.Коробки, С.Щербака. Розробкою окремих різновидів процесуальних договорів (угод) займаються О.Беяневич, О.Бортнік, Г.Гончарова, О.Маркова, Н.Петренко, Д.Соколянський, С.Фурса, Ю.Черняк та інші.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні законодавчо поіменованими та застосовуваними в судовій практиці є мирова угода (ст. 175 ЦПК України) та третейська угода (ст.17 ЦПК України, розділ II Закону України «Про третейські суди»). Національна доктрина відзначається достатньою кількістю розвідок, присвячених інституціям мирової та третейської угоди. В працях В.Балуха, І.Бут, С.Задорожної, Г.Лис, Д.Притики, Ю.Притики, Н.Скрипець та інших вчених достатньо чітко окреслені сучасні

правові тенденції регулювання такої договірної конструкції як третейська (арбітражна) угода.

Дослідження природи мирової угоди характеризується в певній мірі однобічністю. Більшість наукових розвідок присвячено процесуально-правовій складовій цього інституту в обхід дослідження матеріально-правових аспектів мирової угоди. При цьому варто зауважити, що в останні роки з врахуванням поступового поширення в суспільстві так званих примирних процедур у судових розглядах справ виправдано посилюється інтерес до мирової угоди. Так, в працях О.Беляневич, О.Бортнік, Г.Гончарової, А.Згами, І.Єфремова, В.Масюк, О.Михайлова, П.Немеш, О.Подцерковного, В.Радзивілюк, Д.Соколянського, Л.Федияк, С.Фурси, І.Ясеновець розкривається комплексна правова природа мирової угоди в господарському, цивільному та адміністративному судочинстві України, акцентується увага на тому, що основним завданням мирової угоди є врегулювання спору сторонами, припинення спору на погоджених ними умовах, а не вирішення спору судом. [1, с.315]

В контексті поширення практики мирного вирішення сторонами спору привертає увагу науковців так звана медіаційна угода, що укладається в результаті проведення судової медіації і яку досить часто прирівнюють до мирової угоди. Враховуючи відсутність правового регулювання надання послуг медіації¹ та керуючись сучасними теоретичними напрацюваннями таких науковців як Л.Бурова, М.Владімірова, В.Каменков, С.Калашнікова, О.Маркова, Г.Огречук, О.Спектор, Т.Шинкар, слід коректно підходити до можливості використання медіаційної угоди в процедурі примирення сторін для врегулювання спорів.

Сфера застосування медіаційної угоди суперечлива, як і суперечливе розуміння категорії медіаційної угоди. Медіаційна угода розглядається як і акт саморегуляції, і документ, і юридичний факт. В загальному вигляді – це угода, в якій досягнуто компромі-

1 При підготовці статті автор керувалася проектом Закону України «Про медіацію» №2480 від 27.03.2015 р. за авторством А.І.Шкрум та інших, який вже пройшов перше читання у Верховній Раді України та розміщений на офіційній сторінці Верховної Ради України за наступним посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9

су між конфлікуючими сторонами. В більш вузькому сенсі – це договір, укладений на основі взаємних поступок між сторонами. [2] Медіаційна угода являється правовим документом, в якому сторони можуть визначити характер своїх подальших взаємовідносин щодо предмету спору або ж домовитись про припинення таких відносин. [3, с.16]

До речі, відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) від 17.08.2016 року №892 медіаційна угода (угода про примирення) визначається як письмова угода, яка укладається між сторонами медіації, про розв'язання конфлікту/спору та/або усунення/відшкодування спричиненої ним шкоди. [4]

Проте для чіткості визначення поняття медіаційної угоди слід виходити з того факту, що рекомендації і керівні принципи Ради Європи в сфері медіації, напрацювання національної доктрини та законодавчі розробки парламентарів розглядають за можливе проведення медіації у разі виникнення конфлікту (спору) як до звернення до суду (третейського суду), так і під час або після судового чи третейського провадження, у тому числі під час виконавчого провадження. Фактично, медіація поділяється на позасудову та судову процедуру. В залежності від формату проведення медіації (поза судом чи під час судового або третейського розгляду справи) термін «медіаційна угода» поступається терміну «договори про проведення медіації». Так, М.Владімірова аргументовано доводить, що при проведенні медіації в повній мірі реалізується принцип свободи договору, а сама медіація становить собою певну систему домовленостей, виступаючи сукупністю послідовно виникаючих договірних правовідносин на відповідній площині правової дійсності. Ці договори спочатку мають характер організаційних (медіаційне застереження та угода про проведення процедури медіації, в яких передбачається організація проведення медіації), а потім і правовстановлюючих (угода про проведення процедури медіації та медіаційна угода, в якій визначаються права та обов'язки сторін спору та медіатора). При цьому всі три угоди існують як компоненти єдиної договірної системи медіації,

єдиного явища. [5] На неоднозначності договорів про медіацію наголошує й Г.Огречук. Так, в залежності від позиції авторів, під договором про медіацію мається на увазі один з двох окремих договорів з різним змістом та суб'єктивним складом. Першим з них є договір між сторонами про звернення до медіації для вирішення спору (договір між сторонами спору про досягнуту ними згоду на проведення медіації). Другим договором є договір про проведення медіації, що укладається між сторонами спору та медіатором. [6, с.145]

Таким чином, виходячи з позиції проведення медіації поза судом, медіаційна угода спрямована на врегулювання відносин організаційно-процедурного характеру (організації та проведення медіації) між сторонами спору та медіатором з метою уникнення судового процесу. Натомість медіаційна угода укладена в межах судового розгляду справи спрямована на вирішення конфлікту із залученням судової системи, оскільки реалізація такої угоди може здійснюватися шляхом або відмови позивача від позову, або визнання відповідачем позову, або укладення мирової угоди, що в свою чергу є процесуальними підставами закриття провадження у справі відповідно до норм ЦПК України.

Фактично, одним й тим самим терміном – медіаційна угода – позначається договірна можливість сторін врегулювати конфлікт на досудовому етапі вирішення спору та його вирішення по суті без потреби звернення до суду, та вирішення спору в межах судового провадження. В контексті окресленого, С. Калашнікова пропонує розрізняти медіаційну угоду, укладену в рамках приватної медіації та медіаційну угоду, укладену під час судової медіації. В першому випадку слід говорити про медіаційну угоду як самостійний вид цивільно-правового договору, в другому випадку – про угоду, яка має схожі риси з мировою угодою. [7]

Такий підхід ще більше загострює увагу на проблематиці вже не тільки термінології, але й правової природи медіаційної угоди. Так, на сьогодні науковці більш-менш порозумілися в питанні матеріального чи процесуального характеру медіаційної угоди. Більшістю вчених однозначно підтримується концепція медіаційної угоди як явища матеріального права. При цьому де-

які з них наголошують на її цивільно-правовому характері (Л. Бурова, М.Владімірова, А.Шиловська), що в останній час піддається гострій критиці (В.Каменков, С.Кадлашнікова). До того ж, медіаційна угода, укладена за результатами судової медіації, не завжди розцінюється як цивільно-правовий договір. Наприклад, у Республіки Білорусь, Румунії, Франції така медіаційна угода розглядається в якості судової мирової угоди процесуальної природи. [7; 8] До речі, в одному із законопроектів України «Про медіацію» під авторством Я.Федорчука терміни медіаційна угода та мирова угода пропонувалося розглядати як тотожні. [9] Проте в науці розроблені критерії, завдяки яким слід розрізняти поняття медіаційної та мирової угоди, зокрема: 1) мирова угода набуває юридичної сили тільки після затвердження її судом, а медіаційна угода має самостійний характер та не вимагає такого затвердження [2, с.56; 7]; 2) контроль за виконанням мирової угоди здійснює суд, натомість питання часу, місця, процедури проведення медіації та виконання медіаційної угоди вирішуються сторонами самостійно; 3) мирова угода, не виконана добровільно, підлягає примусовому виконанню на підставі виконавчого документа, натомість невиконана медіаційна угода породжує право сторони, права якої порушені, звернутися до суду з позовом про невиконання договору або про його примусове виконання [5]. Щоправда, відмінності за останніми двома позиціями прив'язані до норм російського законодавства про медіацію, і носять швидше оглядове, але не комплексно-доктринальне узагальнення.

Аналіз законодавчих норм пострадянських держав, які на сьогодні законодавчо врегулювали медіацію, засвідчує відхід від вузького категоріального апарату. Так, Закон Республіки Білорусь «Про медіацію» 2013 року оперує термінами **угода про застосування медіації** – угода сторін про проведення переговорів за участю медіатора з метою врегулювання спору сторін в порядку, передбаченому законом, та **медіативна угода** як угода, укладена сторонами за результатами переговорів, проведених в порядку, передбаченому законом, з метою врегулювання спору (ст. 1). Так, угода про застосування медіації має містити положення про те, що всі або окремі спори, що виникли з правовідносин між сторонами, підлягають врегулюванню шляхом проведення медіації,

а також відомості про медіатора (медіаторів), строк і місце проведення медіації, винагороду медіатора. Угода про застосування медіації може містити й інші умови, узгоджені сторонами. При цьому угода про застосування медіації не є перешкодою для звернення до суду або третейського суду, якщо інше не передбачено законодавчими актами (ст. 10 закону). Стаття 15 Закону Республіки Білорусь «Про медіацію» визначає, що медіативна угода укладається сторонами в письмовій формі і повинна містити дані про сторін, медіатора, предмет спору, а також про прийняті сторонами зобов'язання, спрямовані на врегулювання спору, та строки їх виконання. При цьому медіативна угода з метою її примусового виконання в порядку, передбаченому процесуальним законодавством, має бути затверджена судом в якості мирової угоди по справах, що знаходяться на розгляді суду.

Закон Республіки Казахстан «Про медіацію» 2011 року [10] під **договором про медіацію** розуміє письмову угоду сторін, що укладається з медіатором з метою вирішення спору (конфлікту) до початку медіації, а **угода про врегулювання спору (конфлікту)** визначається як письмова угода сторін, досягнута ними в результаті медіації. Стаття 27 Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» передбачає, що угода повинна містити дані про сторін медіації, предмет спору (конфлікту), медіатора (медіаторів), а також узгоджені сторонами умови угоди, способи і строки їх виконання та наслідки їх невиконання або неналежного виконання. При цьому угода про врегулювання спору, досягнута сторонами при проведенні медіації в ході цивільного процесу, негайно направляється судді, у провадженні якого знаходиться цивільна справа. Угода про врегулювання спору затверджується судом в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом Республіки Казахстан.

Закон Республіки Молдови від 03.07.2015 року «Про медіацію» [11] передбачає можливість договірної регулювання медіації на різних етапах її проведення, а саме: 1) ініціювання медіації оформляється **домовленістю про медіацію** між сторонами (домовленість, якою сторони зобов'язуються звернутися до медіації спору, який виник або може виникнути між ними у

зв'язку з договірними або позадоговірними правовідносинами); 2) процедура проведення медіації оформляється **договором про медіацію** (угода, укладена між медіатором, з однієї сторони, та сторонами спору – з другої, якою медіатор зобов'язується вирішити спір шляхом встановленої законом процедури медіації); 3) припинення медіації відбувається при підписанні сторонами **мирової угоди**¹. Водночас під мировою угодою в законі розуміється укладена між сторонами в результаті здійснення процесу медіації і контрастігнована медіатором угода, якою сторони домовилися про дружнє вирішення спору.

Український законодавець в ст. 13 законопроекту «Про медіацію» 2015 року вживає узагальнюючу конструкцію договірної врегулювання медіаційних відносин – договір за результатом медіації. При цьому уточнюється, якщо медіація проводилася у межах кримінального провадження, судового або третейського розгляду справи або виконавчого провадження, її результати, що стосуються безпосередньо предмету позову або кримінального провадження, оформлюються мировою угодою, угодою про примирення або іншим документом відповідно до вимог чинного законодавства. Якщо при цьому сторони досягли згоди з питань, що не можуть бути предметом мирової угоди (угоди про примирення), сторони можуть укласти щодо цих питань окремі договори. Як бачимо, законодавець уникає будь-яких назв договірних конструкцій та їх визначень, оперуючи вже врегульованими процесуальними кодексами та поширеними в судовій практиці категоріями мирової угоди та угоди про примирення. Водночас законопроектні норми створюють простір для роздумів. Так, на практиці виникатимуть питання щодо іншого, ніж мирова угода або угода про примирення, документа, яким сторони матимуть можливість оформити результати медіаційних домовленостей; або які інші договірні конструкції можуть укладати сторони у разі досягнення домовленостей з питань, що не можуть становити предмет мирової угоди? Звісно, відмовившись від розробки

¹ Мова йде про одну з підстав припинення медіації, передбачену ст. 23 Закону Республіки Молдови «Про медіацію» і яка, на наш погляд, є нічим іншим як позитивним результатом проведення медіації – врегулювання спору.

питання правової природи медіаційної угоди та її місця в системі договорів, законодавець спростив підхід до врегулювання договірних відносин медіації, скориставшись перевіреним практикою механізмом примирення у формі мирової угоди. Таким спрощенням автоматично «знімаються» питання правового визначення договорів про медіацію як самостійної договірної конструкції; галузевої приналежності медіаційних договорів; відмінності останніх від мирових угод; укладення та виконання, в тому числі примусового, медіаційної угоди; визначення умов медіаційної угоди; підстав захисту порушених прав добросовісної сторони тощо. Йдучи таким шляхом, законодавець визнає існування виключно судової медіації, відкидаючи основну ідею медіації як позасудового методу вирішення спору. До речі, проект ЦПК України 2017 року містить окрему главу, присвячену врегулюванню спору за участю судді, не називаючи це медіацією. [12] При цьому однією з підстав припинення врегулювання спору за участю судді передбачається можливість укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем. Як вбачається з структури та змісту проекту ЦПК України, єдино можливим договором в судовій процедурі примирення сторін для врегулювання спору є виключно мирова угода. В цілому, така позиція розробників кодексу правильна, оскільки основою медіації, яка за своєю природою не є судовою процедурою, виступають договори, а сама медіація носить характер договірної процедури. [5] Тому медіаційні угоди (договори про медіацію) можуть бути результатом успішно проведеної позасудової медіації, яка на сьогодні, без сумніву, становить самостійний предмет наукового дослідження.

Не спостерігається в українській процесуальній науці самостійних, обґрунтованих досліджень правової природи угоди про підсудність. Такий стан речей пов'язаний з відсутністю в чинних процесуальних кодексах України норм, які б закріплювали право сторін на вибір підсудності.

Так звана договірна підсудність, яка передбачалася ст. 112 ЦПК України, на підставі Закону №2453-IV від 07.07.2010 р. була

скасована. Саме цією нормою передбачалося, що сторони мали право письмово визначити територіальну підсудність справи, крім справ, для яких встановлена виключна підсудність.

Водночас доцільно зауважити, що категорично законодавець не відмовився від ідеї договірної підсудності. Так, в ч.2 ст.110 ЦПК України подружжя може домовитися про розгляд справи про розірвання шлюбу за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них. Ця норма викликає як теоретичний, так і практичний інтерес. Що це за домовленість, в якій формі має бути висловлена тощо? На жаль, ні закон, ні судова практика в постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №3 від 01.03.2013 року «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» не дає роз'яснення законодавчій позиції, залишаючи в ст. 29 проекту ЦПК України 2017 року аналогічний підхід до права вибору подружжям суду, якій вирішуватиме питання про розірвання шлюбу.

Без сумніву, укладаючи між собою угоду про підсудність, сторони переслідують мету створити для себе комфортні умови судового розгляду, в тому числі уникаючи оплати додаткових судових витрат (зокрема, витрат, пов'язаних з явкою сторін, їх представників та свідків до суду; витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи). Укладення угоди про підсудність дає підстави заінтересованій особі (позивачу) пред'явити позов до суду (третейського суду), який обрали самі сторони, враховуючи питання судової юрисдикції. Запроваджуючи такий вид підсудності законодавець водночас повинен закріпити право суду загальної юрисдикції прийняття позовної заяви разом із відповідною угодою, крім справ виключної підсудності.

Напрямок дослідження договірної підсудності в Україні сьогодні, без сумніву, актуальний в контексті участі України в Конвенції про угоди про вибір суду 2005 року та Брюссельської Постанови № 44/2001. При цьому варто зауважити, що дія Конвенції 2005 року поширюється тільки на «міжнародні справи щодо виключних угод про вибір суду у цивільних чи комерційних справах» (ч.

1 ст. 1). При цьому для цілей регулювання пророгаційних угод міжнародними не вважаються справи, в яких сторони є резидентами однієї Договірної Держави та якщо відносини сторін, а також інші елементи, що стосуються спору, незалежно від місцезнаходження обраного (призначеного) суду, пов'язані тільки з цією Державою (ч. 2 ст. 1).

Варто відзначити, що в Україні індивідуалізовано розробкою концепції міжнародної договірної підсудності займаються Н.Петренко, Ю.Черняк. Так, Н.Петренко відносить угоду про підсудність до договорів із змішаною правовою природою, які мають відповідати як нормам матеріального, так і процесуального права. Укладення угоди про підсудність за своїм змістом не відрізняється від укладення будь-якої іншої угоди, в чому і полягає матеріальна сторона договірної підсудності. Угода про підсудність має відповідати основним принципам договірної права, таким, як рівність сторін договору, свобода договору та інші. Однак, при укладенні такої угоди слід дотримуватися і певних обмежень, які мають закріплюватися в нормах процесуального права. [13, с. 75]

На думку І.О.Ізарової, для реалізації ідеї гармонізації цивільного процесу ЄС та України шляхом узгодження вітчизняного цивільного процесуального законодавства та законодавства ЄС, необхідно доповнити розділ X ЦПК України «Проведення у справах за участю іноземних осіб» статтею про те, що сторони вправі узгодити вибір суду, компетентного розглядати спір, що виник між ними, не порушуючи правил, передбачених ст. 113 та 114 ЦПК України, забезпечуючи право особи на судовий захист. [14, с. 21]

В цілому слід констатувати, що національній науці варто серйозно поставитися до упущень у сфері угод про підсудність, адже цей інститут для України має прикладний характер.

Висновки. Підсумовуючи все вище наведене, слід виокремити та продовжити розробку так званих «гострих проблем» договірної теорії в цивільному процесуальному праві України:

1) чистота понять (дефініцій). В чинному на сьогодні ЦПК України норми, які гарантують договірну свободу, містять наступні терміни: домовленість (ч. 2 ст. 143); клопотання обох сто-

рін (ст. 145); договір (договір про передачу спору на вирішення третейського суду, ч. 5 ст. 130); угода (мирова угода (ст. 175)). Проблема співіснування термінів «договір», «домовленість», «угода» з матеріального права проникла в процесуальну галузь. Водночас аналіз існуючих на сьогодні в правовій літературі думок щодо категорій «договір», «домовленість», «угода», дозволяє однозначно стверджувати, що тільки договір виступає універсальною правовою конструкцією у механізмі правового регулювання суспільних відносин [1, с. 5] Безумовно, говорячи про категоріальний апарат, теоретикам і тим більше практикакам хотілося б оперувати термінами, значення яких ніхто не ставить під сумнів. Так, в доктрині цивільного процесу вбачається за можливе підтримати тенденцію застосування категорії договору для регулювання процесуальних відносин. До речі, О.Коробка до процесуальних договорів (домовленостей) відносить договір про обрання експерта у справі, договір про підсудність у справах про розірвання шлюбу, договір про передачу спору на вирішення третейського суду, договір про міжнародну підсудність. [15, с. 103] Так само і мирову угоду, на думку науковця, слід відносити до процесуальних договорів, але назву мирової угоди автор залишає без заміни. Без сумніву, можна підтримати такий в принципі очевидний вихід із проблеми «договір-домовленість-угода», і навіть назву мирової угоди в контексті законопроекту «Про медіацію» змінити на договір про примирення. Проте суть питання не обмежується автоматичною заміною термінів. Важливою в цьому сенсі є конструкція юридичного факту, яка дозволяє виникнення і динаміку процесуальних відносин на диспозитивних засадах, за моделями, які сторони визначають за домовленістю між собою, але й водночас відповідно до вимог загальних принципів права. Так, німецьке законодавство дозволяє сторонам укладати будь-який процесуальний договір, предметом якого є вчинення процесуальної дії або утримання від її вчинення. Переважно, здебільшого це може бути договірна конструкція, яка передбачена законом, так і не врегульована законодавчо, але сформована судовою практикою (договірна відмова від пред'явлення позовної заяви; договірна відмова від оскарження судових актів; договірна обіцянка забрати (не забирати) подану

скаргу на судовий акт; договірна відмова від укладення мирової угоди тощо). [16, с. 31] Ключовою в наведеній тезі є конструкція договірного оформлення вчинення чи утримання від вчинення процесуальної дії. Власне договір є нічим іншим як об'єктивованим проявом диспозитивності;

2) універсальний характер договору. Дискусії, які ще донедавна виникали з приводу матеріальної чи процесуальної природи мирової, третейської (арбітражної) та медіаційної угод, відходять у спадщину процесуальної доктрини. Більшість науковців на сьогодні підтримують комплексну (змішану, міжгалузеву) правову природу зазначених договірних конструкцій. В цьому ж керунку варто говорити й про відхід від галузевої приналежності договору (матеріальний/процесуальний договір) до визнання його універсальності, в тому числі в цивільному процесуальному праві. Договір за своїм цільовим спрямуванням є регулятором матеріальних відносин. Сторони спору, звернувшись в суд, мають намір захистити права та інтереси, які складають зміст матеріального правовідношення. Зрештою, об'єктом цивільних процесуальних правовідносин в тій чи іншій справі є матеріально-правовий спір, який повинен вирішити суд. Наділяючи сторін правом укладати в процесі договори, законодавець таким чином передбачає можливість сторін вибрати з декількох можливих варіантів конкретну процесуальну дію з метою зміни загального порядку реалізації права на захист. [17] Змінюючи загальний порядок реалізації права на захист, сторони в одних випадках шляхом укладення так званого процесуального договору вирішують між собою спір по суті (укладення мирової угоди), а в інших випадках – змінюють загальні процесуальні правила розгляду справи (зміна підсудності, передача справи на розгляд третейського суду), що в свою чергу впливає на динаміку матеріальних правовідносин сторін. З врахуванням зазначеного, слід погодитися з М.Єлісеєвим, який зазначає, що процесуальний договір як акт, що створює за допомогою сторін особливі процесуальні відносини або процесуальні правила, повинен відповідати як загальним положенням договірного права, так і основним принципам правового регулювання процесуальних відносин. [18, с.10-11] Проте з методологічної

точки зору категорія «договір в цивільному процесуальному праві» видається точнішою, ніж «процесуальний договір»;

3) загальні положення договору в цивільному процесуальному праві. Визначальними завданнями розробки в 2017 році нових процесуальних кодексів стали подолання процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні, та вдосконалення принципів судочинства, в тому числі диспозитивності. В розрізі цих завдань своєчасною видається розробка вітчизняними процесуалістами теорії договору в національному судочинстві. Робота не почнеться з чистого аркуша, напрацювання в іноземній цивілістично-процесуальній доктрині мають прикладне застосування. Проте українські вчені та практики, узагальнюючи існуючі концепції та враховуючи особливості національної правової системи, повинні чітко окреслити місце договору в системі процесуальних інституцій та його різновиди, визначити суб'єктний склад договірних конструкцій в процесі, умови дійсності договору, тлумачення його умов, процедуру укладення та виконання договору, можливість його оспорювання та ряд інших супутніх проблем реалізації диспозитивних можливостей сторін.

1. *Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія / за заг.ред. проф. В.А.Васильєвої. – Івано-Франківськ, 2016. – 399 с.*
2. Бурова Л.І. *Правова природа медіаційної угоди / Л.І. Бурова // Часопис цивілістики. – 2015. – Вип. 18. – С. 56-59. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_14*
3. Шинкар Т.І. *Судова та позасудова процедури медіації. Медіаційна угода як результат успішно проведеної процедури медіації / Т.І. Шинкар // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 16-18.*
4. *Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) від 17.08.2016 року №892 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>*
5. *Владимирова М.О. Медиативное соглашение в системе гражданско-правового регулирования : автореф. дис. на соискание ученой*

- степени канд. юрид. наук. / 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / М.О. Владимирова. – Казань, 2014. – 28 с.
6. Огренчук Г.О. Договори про проведення медіації / Г.О. Огренчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Гельветика, 2015. – Вип. 30. Т.1. – С. 144–148.
 7. Калашишникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции / С.И. Калашишникова. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 304 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studmed.ru/kalashnikova-si-mediaciya-v-sfere-grazhdanskoj-yurisdikcii_b64b0503b4d.html
 8. Закон Республики Беларусь от 12.07.2013 года № 58-3 «О медиации» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11300058&p1=1>
 9. Проект Закону України «Про медіацію» від 26.06.2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637
 10. Закон Республики Казахстан от 28.01.2011 года «О медиации» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376#pos=250;34.
 11. Закон Республики Молдова от 03.07. 2015 года «О медиации» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.justice.md/ru/360455/>
 12. Проект Цивільного процесуального кодексу України 2017 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/files/Proekt_CPK_100317.pdf
 13. Петренко Н.О. Договірна підсудність справ: поняття та класифікація / Н.О. Петренко // Правова держава. – 2011. - №13. – С.73-77.
 14. Ізарова І.О. Теоретичні і практичні засади гармонізації цивільного процесу Європейського Союзу та України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Ізарова Ірина Олександрівна. – К., 2016. – 30 с.
 15. Коробка О.С. До питання про договірне регулювання цивільних процесуальних відносин / О.С. Коробка // Порівняльно-аналітичне право. - №1. – 2016. – с. 101-103.
 16. Брановицький К.Л. Процесуальний договір в доктрині гражданського процесу ФРГ // Арбитражный и гражданский процесс. – 2010. - №12. – С. 31.

17. Курочкин С.А. *Соглашения в гражданском процессе* / С.А. Курочкин // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=3&art=3418>

18. Елисеев Н. Г. *Договорное регулирование гражданских и арбитражных процессуальных отношений* : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук: 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право; 12.00.15 – гражданский процесс; арбитражный процесс / Николай Георгиевич Елисеев. – М., 2016. – 42 с.

Логвінова М.В. Становлення договірної теорії в цивільному процесуальному праві України

В статті досліджуються теоретичні підходи до визначення змісту диспозитивних категорій цивільного процесуального права таких як мирова угода, медіаційна угода та угода про підсудність. Проаналізувавши різні погляди науковців на поняття процесуального договору, автором зроблений висновок про методологічну доцільність використання доктринами категорії «договір в цивільному процесуальному праві» та окреслені основні напрямки концептуальної розробки договірної теорії в процесуальному праві України.

Ключові слова: договір в цивільному процесуальному праві, мирова угода, медіаційна угода, угода про підсудність

Логвинова М.В. Становление договорной теории в гражданском процессуальном праве Украины

В статье исследуются теоретические подходы к определению содержания диспозитивных категорий гражданского процессуального права как мировое соглашение, медиационное соглашение и соглашение о подсудности. Проанализировав различные взгляды ученых на понятие процессуального договора, автором сделан вывод о методологической целесообразности использования доктриной категории «договор в гражданском процессуальном праве» и намечены основные направления концептуальной разработки договорной теории в процессуальном праве Украины.

Ключевые слова: договор в гражданском процессуальном праве, мировое соглашение, медиационное соглашение, соглашение о подсудности

Lohvinova M.V. Becoming a contractual theory in the civil procedural law of Ukraine

The article is devoted to the general review and systematization of various scientific developments regarding the contractual regulation of civil procedural relations with a view to further improving the general theoretical provisions regarding the contract in the civil procedural law of Ukraine. The author dwells in detail on the theoretical approaches to the definition of the content of dispositive categories of civil procedural law such as a parties' agreement, a mediation agreement, and an agreement on jurisdiction. After analyzing the basic concepts of modern doctrine concerning the legal nature of the aforementioned contractual constructions, the author states the

existence of material, procedural and interdisciplinary theories. At the same time, the author's position is to continue the development of the theory of universality of the contract. The conclusion is based on the absence of the legislator's conceptual vision of the treaty doctrine in the norms of the national procedural law. The actual directions of further development of the contract theory in the civil process of Ukraine are determined, in particular, the issues of definition of the contract and its variants in the civil procedure, the subject structure of the contract structures, the conditions of the validity of the contracts, the procedure for the conclusion and execution, the possibility of contesting and a number of other related problems of implementation of dispositive opportunities of the parties.

Keywords: contract in civil procedural law, parties' agreement, mediation agreement, agreement on jurisdiction

Олійник О.С.

ІННОВАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

УДК 347/191

Постановка проблеми. Забезпечення якісного росту соціально-економічних показників сучасної держави можливе за оптимального поєднання цілої системи правових, економічних, організаційних, соціальних та інших чинників. З огляду на те, що завдання підвищення рівня економічного зростання є сьогодні для України надзвичайно актуальним, стає важливим збалансоване переорієнтування економіки держави з сировинних галузей господарювання й експорту їхньої продукції на наукомісткі галузі, де ключовим фактором стають інновації та інноваційна діяльність. Адже використання всфері господарювання об'єктів права інтелектуальної власності, впровадження досягнень науково-технічного прогресу сприяє не лише прогресивним технологічним змінам виробництва, підвищенню конкурентоспроможності продукції та послуг, зрушенням у структурі сфери споживання, а й зумовлює ефективність використання природних ресурсів, екологічну безпеку держави, стан її енергозабезпечення, національної оборони, рівень та якість життя населення [1]. З огляду на це, важливого теоретико-прикладного характеру набувають дослідження інноваційної інфраструктури, тобто, системи юридичних осіб, які забезпечують якісного здійснення інноваційної діяльності, та